

SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ A JEJICH NÁPRAVA

/PhDr. Zdeňka Michalová, Ph.D./

Neurologická podmíněnost vzniku SPU včetně historického pohledu

Termín dyslexie byl poprvé užit v roce 1887 očním lékařem Rudolfem Berlinem. V té době byly již na vědeckém základě propracován vztah mezi řečí a činností mozku (CNS). Existenci motorického a sluchového centra řeči v mozku potvrdily objevy O. Brocka a A. Wernicka. Neurobiologický původ dyslexie byl zmíněn roku 1891 francouzským neurologem Dejerinem, který tvrdil, že část levé zadní mozkové oblasti je rozhodující pro čtení. V současné době řada neurobiologických výzkumů podporuje přesvědčení, že v tempero-parieto- okcipitálních mozkových oblastech existují rozdíly mezi čtenáři běžnými a dyslektickými. V roce 1896 anglický oční lékař P. Morgan jako první na světě popisuje dyslexii, kterou nazývá vrozenou slovní slepotou, u školního dítěte. Hlavním zakladatelem moderního směru zkoumání podstaty dyslexie byl Samuel Torrey Orton, psychiatr, který ve své době příčinu dyslexie vidí v nedokonalé dominanci jedné mozkové hemisféry nad druhou a v jejich nedokonalé lateralizaci, což ztěžuje jejich spolupráci.

Z našich českých odborníků je počátek problematiky specifických poruch učení spojen se jménem psychiatra, profesora Antonína Heverocha. V roce 1904 popsal případ jedenáctileté dívky přiměřené inteligence s obtížemi při osvojování si čtení, které připomínaly dnešní dyslexii. Jeho jméno je spojeno i s první zmínkou o dětech s ADHD (LMD) v roce 1905 v článku Dítě neposeda Počátky problematiky vědeckého zkoumání ADHD (dříve LMD, MMD) se váží ke jménu Clementse.. První vědecký pohled na problematiku SPU uveřejnil u nás Otokar Chlup.

Projevy dyslexie, dysortografie, dysgrafie, dyskalkulie a dyspraxie

Specifické poruchy učení se neprojevují pouze ve čtení, psaní, pravopise a počítání ale postihují:

- kognitivní (poznávací) procesy s typickými poruchami krátkodobé paměti, v pracovní paměti, v procesu automatizace a v soustředění
- sociální vazby jedince
- v souhrnu mohou ovlivnit celou jeho osobnost

Dyslexie

Jedná se o sníženou schopnost naučit se číst běžnými vyučovacími metodami (přiměřenými rozumové úrovní), typické jsou **obtíže v rychlosti, správnosti, porozumění čtení.**

Specifické chyby při čtení:

- snížená schopnost spojovat psanou a zvukovou podobu hlásek
- odchylky ve zrakovém vnímání - nedostatek schopnosti diferencovat optické obrazy; obtížné rozeznávání tvarů, záměna podobných písmen – tf, se, zrcadlově podobné útvary, pbd...
- záměna zvukově blízkých hlásek, znělosti, měkké – tvrdé slabiky (di – dy), nerozlišení sykavek
- nedodržení pořadí, nedostatečná schopnost pravolevé orientace, inverze, sen – nes...
- nedostatečná analyticko-syntetická schopnost, obtíže při spojování písmen do slabik a slov
- vynechávání písmen, slabik, částí slov
- problém číst skupiny souhlásek
- nedodržení délek, vynechání interpunkce
- dvojí čtení

- nejistota, těžkopádnost
- domýšlení – kompenzace (umí text zpaměti, orientuje se podle klíčových slov)
- neporozumění, čtení bez porozumění
- odlišné oční pohyby při čtení
- odchylky ve sluchovém vnímání
- deficit v oblasti jazyka

Dysortografie

Jde o specifickou **poruchu pravopisu**, která se týká jen určitých jevů, ne celkové schopnosti zvládnout gramatiku.

Příklady specifických chyb:

- záměna tvarově podobných písmen (tiskacích, psacích apod.)
- záměna zvukově blízkých hlásek, znělosti
- nerozlišování sykavek
- nerozlišování měkkých/tvrdých slabik di, ti, ni, dy, ty, ny
- chyby ve zvukových celcích (přehazování, vynechávání, přidávání písmen, slabik)
- nedodržení délek samohlásek, vynechání interpunkce
- problémy ve slabikách se slabikotvornými r, l
- špatné rozlišování konce slova, věty
- umí gramatickou poučku ústně, neumí ji použít v písemné podobě

Dysgrafie

Znamená specifickou poruchu **grafické stránky projevu**, neschopnost napodobit a zapamatovat si **tvar písmen, neschopnost psát čitelně, stejnosměrně, úhledně**.

Příklady specifických chyb při psaní:

- obtížné zapamatování tvarů písmen
- nestejná velikost písmen, nedodržování a kostrbatost linie
- přepisování, obtížné spojování
- záměna tvarově podobných písmen (tiskacích, psacích)

Dysgrafie s prvky dysortografie

Největší obtíže se zvládnutím psaní mají žáci trpící dysgrafií a dysortografií. Při obtížích se zvládnutím grafické stránky slova nestačí sledovat obsahovou stránku. Jejich písemný projev je pak buď nečitelný, s nedodrženými tvary písma, roztřesenými liniemi, nestejnou velikostí a sklonem, s tlakem na rychlost žák místy přechází v „čárání“.

Běžná je kombinace dysgrafie s dysortografií, kde kromě nevzhledného písma jsou patrné tzv. specifické chyby, které nejsou způsobeny neznalostí, ale neschopností aplikovat naučenou látku do písemné podoby. Ze specifických chyb registrujeme neschopnost dodržovat délku samohlásek, záměny psacího tvaru r se z, problémy v měkčení, obtíže ve spodobě souhlásek.

Jak takový písemný projev opravovat a hodnotit?

Lze například doporučit:

Neopravovat vůbec, pouze ústně

Podtrhávat slova a věty, která má žák napsaná správně, slova s chybami naopak nijak nezvýrazňovat

Neopravovat červeně chybná slova zvýrazněním napsané chyby

Nad nesprávně napsané slovo napsat červeně celé toto slovo správně

Opravovat jinou barvou

Stejný typ chyb ve cvičení považovat za chybu jednu

Nehodnotit chyby specifického rázu typické pro konkrétního žáka do celkové klasifikace cvičení (například měkčení, diakritiku, výpustky písmen ze slov)

Hodnotit jen část cvičení dle výkonnosti žáka (začátek či střední partii)

Zaměřit se pouze na určitý gramatický jev

Cvičení vůbec neznámkovat nebo slovně

Dyskalkulie

Znamená specifickou poruchu matematických schopností .Dle charakteristiky konkrétních obtíží se rozlišuje dyskalkulie:

- **Praktognostická** - narušená schopnost manipulace s předměty konkrétními či nakreslenými a jejich přiřazování k symbolu čísla, postižena může být i schopnost řadit předměty podle velikosti nebo rozpoznávat vztahy v dimenzi více - méně.
- **Verbální** - vážně schopnost slovně označovat operační znaky, pochopení matematické terminologie ve smyslu určování o...více, o...méně, krát...více, méně, nezvláda slovně označovat matematické úkony, množství a počet prvků nebo i jen odpočítávat číselnou řadu. Na slovní výzvu není žák schopen ukázat počet prstů, označit hodnotu napsaného čísla apod.
- **Lexická** -typická je neschopnost číst matematické znaky a jejich kombinace, symboly, jako jsou číslice, vícemístná čísla s nulami, hlavně uprostřed, tvarově podobná čísla apod. Jedná se o podobu dyslexie v oblasti čtení číslic a čísel.
- **Grafická** - se projevuje narušenou schopností psát numerické znaky, žák se neumí vyrovnat s příslušným grafickým prostorem, mívá problémy v geometrii. Jedná se o podobu dysgrafie v oblasti matematiky.
- **Operacionální** - nezvláda provádění matematických operací, zaměňuje je, nahrazuje složitější operace jednoduššími, písemně řeší i velice lehké úkoly.
- **Ideognostická** - porucha v chápání matematických pojmů a vztahů mezi nimi, v chápání čísla jako pojmu. Jedinec nedovede z paměti vypočítat příklady, které by vzhledem ke své inteligenci a dosaženému fyzickému i mentálnímu věku měl zvládnout zcela bez obtíží.

Dyspraxie

Dyspraxie, mezinárodně známá jako vývojová porucha motorické koordinace, (Developmental Co-ordination Disorder, DCD) se týká dětí a dospělých s výraznými motorickými obtížemi, které nepříznivě ovlivňují jejich život a schopnost učení. V minulosti byly tyto obtíže známy také pod názvy:

- **syndrom nešikovného dítěte**
- **minimální mozková dysfunkce**

Jedná se o poruchu či nezralost v uspořádání pohybů, která vede k dalším problémům v oblasti jazyka, percepce a myšlení.

Dyspraxie se do určité míry současně kryje se:

- specifickými poruchami učení,
- se syndromem hyperaktivity a poruch pozornosti (ADHD)
- Aspergerovým syndromem

Přibližně polovina dětí s diagnózou ADHD bude trpět zároveň vývojovými poruchami pohybové koordinace. U řady těchto dětí se projeví též obtíže v oblasti neverbálního učení a pragmatického užití jazyka.

Obecné projevy:

- Problém základní struktury - svalová ochablost a nepružnost nebo snížený svalový tonus provázený naopak zvýšenou pružností a pohyblivostí
- Přijímání informací a plánování aktivit - obtíže promyslet a naplánovat co a jak má být uděláno.
- Percepční obtíže -v oblasti zrakového nebo sluchového vnímání.
- Obtíže vykonat pohyb (činnost) - děti mohou mít problémy s tím, že neví, jaký první krok mají udělat; mají potíže s časovou posloupností a návazností pohybů.
- Porucha v koordinaci očních pohybů patrná obzvláště při čtení
- Porucha motoriky mluvidel